

KULTTUURIHISTORIAN
TUTKIMUS
Lähteistä menetelmiin
ja tulkintaan

Toimittaneet Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä,
Sakari Ollitervo & Marika Räsänen

CULTURAL HISTORY – KULTTUURIHISTORIA 17

Kustantaja Kulttuurihistorian seura, Turku
ISBN 978-952-68776-8-6 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-952-68776-9-3 (PDF)
ISSN 1458-1949

Kulttuurihistorian seura
c/o Kulttuurihistoria
20014 Turku
<http://kulttuurihistoria.net>

© kirjoittajat
Ulkoasu: Henri Terho ja Heli Rantala
Taitto: Heli Rantala

Kannen kuva: Valtionarkiston (nyk. Kansallisarkisto) tutkijasali tarjosi historian-
tutkijoille ajanmukaiset puitteet vuonna 1901. Kuvaaja: Atelier Nyblin A.B. Lähde:
Museovirasto, Historian kuvakokoelmat, HK19650527:2. CC BY 4.0.

Painopaikka: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa 2022

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

KULTTUURIHISTORIAA ESINEIDEN KANSSA

Maija Mäkikalli

Kulttuurihistorian vahvuuksia ja heikkouksia käsittelevässä artikkelissaan emeritusprofessori Peter Burke totesi vuonna 2012 kulttuurihistorian kasvaneen suosion liittyneen laajempaan kulttuuriseen käännteeseen, joka puolestaan oli yksi monista historian ja yhteiskunnan tutkimusta kohdanneista, ja jo suorastaan ”älyllistä pyörrytystä” aiheuttaneista, käännteistä. Lingvistisen, visuaalisen, käytäntöjen, narratiivisen ja performatiivisen käänteen lisäksi Burken listaamaan joukkoon kuuluu materiaallinen käänne.¹ 2000-luvun edetessä yhä laajempaa huomiota saaneet materiaalisuuden vakavasti ottavat teoriat, kuten uusmaterialismi ja posthumanismi, ovat siirtäneet tutkimuksen painopistettä pois ihmiskeskeisyydestä ja korostaneet materiaalisen efektiivisyyttä, toimijuutta sekä aineellisen ja ei-aineellisen (tai diskursiivisen ja materiaalisen) yhteenkietoutuneisuutta tai yhdessämuotoutumista.² Kulttuurihistorian tutkijaa nämä lähtökohdat haastavat pohtimaan paitsi kulttuurin materiaalisen ulottuvuuden tutkimisen mahdollisuuksia myös itse kulttuurin käsitettä. Entä *materiaalinen kulttuuri*, mitä sillä

¹ Burke rinnastaa tässä yhteydessä materiaalisen ja ruumiillisen käänteen (material or bodily turn). Burke 2012, 3.

² Ks. Lähdesmäki 2020, 34–40; Laitinen 2019, 137–139.

oikeastaan tarkoitetaan ja miten esineiden kulttuurisuutta nykyään tutkitaan erityisesti kulttuurihistorian alalla?

Monitieteisellä esinetutkimuksen kentällä materiaallinen kulttuuri on ollut pitkään peruskäsite, jonka kautta niin tutkimuskohdetta (esim. *material culture of television*) kuin tutkimuskenttääkin (esim. *material culture studies, material culture history*) on hahmotettu. Vaikka tällä kentällä erityisesti arkeologia ja antropologia ovat esiintyneet keskeisinä tieteenaloina, myös historian tutkimuksen kiinnostus materiaaliseen kulttuuriin ja esineiden tutkimiseen on ollut jo jonkin aikaa varsin huomattavaa. Jatkuvasta kiinnostuksesta kertovat viime vuosien lukuisat materiaalisen kulttuurin ja historian tutkimuksen suhdetta esitelleet artikkelikokoelmat, käsikirjat ja oppaat uusine painoksineen.³

Suosioistaan huolimatta materiaallinen kulttuuri ei ole käsitteenä mitenkään yksiselitteinen, mikä johtunee osin materiaalisen kulttuurin tutkijoiden tieteenalataustojen erilaisuudesta.⁴ Historioitsijat Ivan Gaskell ja Sarah Anne Carter (2020) määrittelevät materiaalisen kulttuurin olevan ”fyysisiä entiteettejä (*entities*), jotka resonoiivat ihmisyhteisöjen kanssa.”⁵ Nämä entiteetit, olemassaolevat kokonaisuudet, voivat olla artefakteja, joita ihmiset ovat eri aineksia muuntamalla tehneet, tai ne voivat olla luonnosta otettuja, muokattuja tai sellaisenaan valittuja ja adaptoituja, kulttuurisiin käytäntöihin liitettyjä olioita, myös eläviä olentoja. Ne voivat olla ”fyysisiä esineitä (*things*), jotka ihmiset ovat löytäneet ja valinneet, mukauttaneet tai muokanneet käyttöönsä fyy-

³ Esimerkiksi mainittakoon Karen Harveyn toimittama *History and Material Culture* (2009, 2. p. 2017), Anne Gerritsenin ja Giorgio Riellon toimittama *Writing Material Culture History* (2015, 2. p. 2021), Peter N. Millerin toimittama *Cultural Histories of the Material World* (2014, 2019) sekä hiljattain julkaistut kokoomateokset *Oxford Handbook of History and Material Culture* (toim. Gaskell & Carter 2020) ja 6-osainen sarja *A Cultural History of Objects* (2020). Suomalaisessa historian tutkimuksessa ks. esim. *Ennen ja Nyt. Historian tietosanomat* erikoisnumero Materiaalisen kulttuurin historiaa 2/2006; artikkelikokoelma *Esine ja aika: materiaalisen kulttuurin historiaa* (toim. Mäkikalli & Laitinen 2010), *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumero Esineet ja materiaalisuus historiassa (päätoim. Koivunen & Syrjämaa 2/2016), ja sitä seurannut keskustelu *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2016 ja 4/2016, sekä esinetutkimusverkosto Artefactan julkaisema verkkojulkaisu *Artefactum*, <https://www.doria.fi/handle/10024/176210>.

⁴ Ks. Woodward 2020, 17; Hicks 2010, 26–27.

⁵ Gaskell & Carter 2020, 2.

sisesti, kognitiivisesti tai sekä fyysisesti että kognitiivisesti.”⁶ Gaskellin ja Carterin määritelmä on hyvin laaja ja materiaalisen kulttuurin yksiköiden valtaisan keskinäisen erilaisuuden – heidän esimerkkeinään ovat vuori ja atomi, joihin ihmiset ovat liittäneet yhteisesti jakamiaan mielikuvia ja selityksiä – yhdistävä tekijä on nimenomaan yhteisö, joka materiaalisen kulttuurin yksiköihin ja niiden muutokseen kiinnittyy.

Materiaalisella kulttuurilla voidaan sosiologi Sophie Woodwardin mukaan tähdentää, että esineet ovat osa kulttuuria ja sosiaalisia suhteita. Tuodessaan yhteen materiaalisen ja kulttuurin sanapari haastaa ajatuksen siitä, että kulttuuri olisi vain symbolista tai materiaalisesta maailmasta erotettavissa. Esineet eivät ole passiivisia olentoja vaan toimijoita siinä kokonaisuudessa, jossa ihmisten elämää ja maailmaa molemminpuolisesti luodaan. Näin materiaalisen kulttuurin tutkijat tarkastelevat sitä, miten kulttuuri materiaalistuu erilaisissa konteksteissa.⁷

Materiaalista kulttuuria koskevassa keskustelussa on arkeologian ja antropologian alalla tunnistettu ongelmia sekä ”materiaalisen” ja ”kulttuurin” käsitteissä että niiden yhteensovittamisessa.⁸ Materiaalisen tai aineellisen kulttuurin tutkimusta on esimerkiksi kritisoitu siitä, että itse esineet (materiaalisine tai aineellisine) ominaispiirteineen ovat jääneet vaille riittävää ja niiden ansaitsemaa huomiota, kun keskeisempää on tuntunut olevan esineitä ympäröineen kulttuurin, esineisiin liittyneiden sosiaalisten ja symbolisten *merkitysten* selittäminen.⁹ Ongelmia on ratkaistu muun muassa asettamalla esineiden (tai laajemmin materiaalisen) materiaalisuus, esineiden toimijuus tai esineiden keskenään

⁶ Ibid. Käänän tässä englannin sanan ”thing” esineeksi. Käännös ei ole erityisen hyvä, sillä vaikka esineellä on abstraktimpi merkityksensä suomen kielessä (1. aineellinen tosiolio ja 2. toiminnan, ajattelun tai havainnon) kohde, objekti. *Nyky-suomen sanakirja* 1996, 269–270), yhdistämme esineen helposti liikuteltavaan artefaktiin. Englanninkielisessä tutkimuksessa on pohdittu ”thing” ja ”object” sanan eroa, ja edellistä on esimerkiksi suosittu silloin, kun on haluttu korostaa esineen aineettomia ulottuvuuksia (immaterial, animous and numinous properties). Ks. Gaskell 2019, 220–221; Woodward 2020, 12–16.

⁷ Woodward 2020, 17.

⁸ Ks. Hicks 2010, 26–27, 77–79.

⁹ Immonen 2016, 194–195.

muodostamat suhteet, kokonaisuudet ja niiden toimijuus tutkimuksen keskiöön.¹⁰

Kulttuurin käsittäminen merkitysten tarkastelemisena on myös näyttäytynyt materiaalista kulttuuria koskevassa keskustelussa hankalana. Tämä näkyy esimerkiksi hiljattain ilmestyneessä käsikirjassa *The Oxford Handbook of History and Material Culture* (2020), jonka toimittajat Ivan Gaskell ja Sarah Anne Carter korostavat ihmisten ja esineiden suhteen tarkastelussa valinnan, tekemisen ja käytön näkökulmaa merkitysten sijaan. He kirjoittavat karttavansa merkitystä lähestymistavallisena käsitteenä, koska se sitoisi tarkastelun fokuksen liiaksi viestintään (*communication*) ja esineen funktion näkemiseen pelkästään merkinä (*sign*): ”Rintaneula voi viestinä ilmaista sosiaalista asemaa tai pyrkimystä, mutta samanaikaisesti ja yhtä olennaisesti se voi myös kiinnittää kaksi vaatekappaletta toisiinsa.”¹¹ Kirjan lopetuskappaleessa Peter Burke, jonka artikkeli on otsikoitu ”Conclusion: The Meaning of Things”, analysoi kuitenkin uuden ajan alun Euroopan materiaalista kulttuuria nimenomaan hahmottelemiensa esineisiin liittyvien keskeisten merkityskategorioiden ja kulttuurisen kääntämisen (*cultural translation*) käsitteen avulla. Burke korostaa merkityksen käsitteen monia määritelmiä (mukaan lukien esineiden käyttötarkoituksen) ja kulttuurin kääntäminen puolestaan sisältää hänellä ajatuksen esineiden toimijuudesta (*agency*).¹²

On hyvä muistaa, että kulttuurihistorian tieteenalan pitkässä traditiossa kulttuuri-käsitteen alkuperä ja merkitys ovat sisältäneet sekä symbolisen että materiaallisen tuotannon viitaten näin kahtaalle länsimaaisessa filosofisessa ajattelussa: idealistiseen ja materialistiseen traditioon. Yhtäältä kulttuuri nähdään kiinnittyneenä mieleen – ajatusten, käsitysten sekä symbolisen ilmaisun maailmaan, toisaalta kulttuurin

¹⁰ Näissä lähestymistavoissa erityisesti uusmaterialistisella teorialla ja käytäntöteorialla on ollut tärkeä rooli. Ks. esim. Woodward 2020, luku 2. Historiantutkimuksessa ks. esim. Hannah & Longair 2017, 19–20; Gaskellin (2019) artikkeli ja Olsenin (2019) kommentti siihen; Suomessa esim. Männistö-Funk 2014; Männistö-Funk 2016 (erit. ”rykelmän” käsite); Laitinen 2017, 24–26; Snellman, Vajanto & Suomela 2018; Laitinen 2019, 137–139; Männistö-Funk 2021.

¹¹ Gaskell & Carter 2020, 11.

¹² Burke 2020, 619–620, 628–629.

nähdään rakentuvan ja muovautuvan sosiaalisessa ja materiaalisessa kontekstissa, esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa ja taloudellisessa tuotannossa.¹³ Myös suomalaisessa kulttuurihistorian perinteessä esineillä on ollut paikkansa, kun kulttuuria on määritelty ihmisen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutussuhteena kokonaisvaltaisuuden ajatusta korostaen.¹⁴ Kulttuurihistorian näkökulmasta ajatellen esinetutkimuksessa onkin keskeistä pohtia esineiden roolia *esineiden kulttuurisuuden* ja lopulta koko tutkimusta pohjustavan kulttuurikäsitteksen kautta. Kulttuurin käsitteen on mahdollistettava materiaalisten esineiden, esineiden materiaalisuuden ja ihmisten molemminpuolisen suhteen sekä myös esineisiin liittyvän ajallisuuden, kuten historian erikestoisten prosessien ja muutoksen tarkastelun.

Anne Gerritsen ja Giorgio Riello ovat tiivistäneet materiaalsen kulttuurin historiantutkimusta rikastuttavat ominaisuudet kolmeen: materiaalsen kulttuuri täydentää muita menneisyydestä kertovia lähteitä, sen avulla voidaan kysyä uusia kysymyksiä ja se johtaa tutkimaan uusia aiheita.¹⁵ Thomas J. Schlereth puolestaan kehotti historiantutkijoita jo vuonna 1990 pohtimaan artefakteja kulttuurin materiaalsena ulottuvuutena, jolla on omat ominaispiirteensä – kuten kolmiulotteisuus tai aistittavuus – ja siten myös erityiset mahdollisuutensa menneisyydestä tehtävissä tulkinnoissa.¹⁶ Esineillä on esineisyytensä (*thing-ness*), muun muassa materiaalsina ja materiaalsuutensa, joihin fokuoiminen ja

¹³ Green 2008, 1–3.

¹⁴ 1990-luvun alussa Turun yliopiston kulttuurihistorian professuurin ensimmäinen haltija Veikko Litzen kirjoitti erilaisista lähteistä kulttuurin kokonaisvaltaisuuden tavoittamiseksi ja näki tuolloin eron perinteisen historiantutkimuksen käyttämiin tiedonlähteisiin: ”Kun kulttuurihistorian tehtävänä on tarkastella kulttuuria kokonaisvaltaisesti, se merkitsee jopa historian aluetta laajempaa toiminnan kenttää. Perinteisesti historian tiedonlähteet ovat keskeisesti kirjallisia. Kulttuurin kokonaiskuva sen sijaan edellyttää esineellisen jäämistön, musiikin ja muun historialle vieraan aineksen huomioon ottamista.” Litzen 1993, 31. Kulttuuri-käsitteestä kulttuurihistorian perinteessä Korhonen 2005; Parikka & Tiainen 2006; Laitinen 2010; Salmi 2011. Suhteessa esineisiin ja materiaalsen kulttuuriin Burke 2004, 29, 67–70. Esiinetutkimuksesta suomalaisen historiantutkimuksen perinteessä Mäkilalli 2010.

¹⁵ Gerritsen & Riello 2015, 3. Ks. myös Schlereth 1992 (1990), 31–32.

¹⁶ Schlereth 1992 (1990), 30–32.

joiden seuraaminen voi avata uusia näkökulmia esineen syntyajankohdan kulttuuriin.

Esineiden kanssa

Historiantutkimuksen suhdetta esineisiin on pohdittu liittämällä eri tavoin toisiinsa kahta sanaa – historia ja esineet: tutkitaanko esineiden historiaa, historiaa esineistä, historiaa ja esineitä vai historiaa esineiden kautta?¹⁷ Esinetutkimuksessa puhutaan myös esinelähtöisestä ja esinekeskeisestä lähestymistavasta sekä näiden yhdistelmästä.¹⁸ Suhdetta esineisiin voi ajatella myös tutkimuksen tekemisenä esineiden *kanssa*. Tällöin historiantutkimuksessa korostuu esineiden rooli yhtenä lähdeaineistona muiden menneisyydestä todistavien tai kertovien lähteiden joukossa – myös silloin kun esineet ovat tutkimuskohteena. Kullakin lähdetyypillä on tutkimustehtävässä omanlaistaan todistusvoimaa, jota analyysissä voidaan hyödyntää. Siinä kun erilaiset muut historiantutkimuksen lähteet esimerkiksi ”kertovat”, ”esittävät” tai ”puhuvat”, esineet myös esimerkiksi kiiltävät tai hohtavat, painavat tai huojuvat; ne tuntuvat, mahdollistavat tavan olla tai toimia niiden kanssa, kuten esimerkiksi tuoli tai sohva mahdollistaa tietynlaisen istumisasennon.¹⁹ Tutkimusprosessissa esineiden kohtaaminen, niiden lähitarkastelu konkreettisesti materiaalisuudessaan ja fyysisyydessään tarjoaa tietoa ja vihjeitä ympäristöstä, jossa ne aikanaan syntyivät ja jossa niitä käytettiin. Menneisyyden esineet – joskus nykypäivän tarkasteluhorisontista katsoen vaikeastikin käsitettävät – voidaan ajatella myös Carlo Ginzburgin hengessä johtolankoina menneisyyden kulttuureihin.²⁰

Omassa tutkimustyössäni olen tarkastellut suomalaisen taideteollisuuden ja huonekalutaiteen historiaa alalla toimineen yrityksen, turku-

¹⁷ “History of things”, “history from things”, “history and things” tai “history through things”. Ks. Männistö-Funk 2014, 16; Roivainen 2016, 48–49 sekä esim. *History from Things. Essays on Material Culture* 1993; Ulrich et al. 2015; Gaskell 2019. Luku pohjautuu väitöskirjaani, ks. Mäkikalli 2021.

¹⁸ Roivainen 2016, 48–49.

¹⁹ Ks. myös Snellman, Vajanto & Suomela 2018.

²⁰ Ks. Mäkikalli 2010, 24; Roivainen 2016, 52. Ks. myös Männistö-Funk 2014, 34, 37; Burke 2020, 620.

Carl-Johan Bomanin suunnittelema ja Oy Boman Ab:n valmistama CJB-47-sohva. Sohvassa istuu suunnittelijan puoliso Anni Boman. Kuva: Carl-Johan Bomanin arkisto, Kansallisarkisto.

laisen Bomanin puusepäntehtaan (1871–1967) tapauksen yhteydessä. Bomanilla suunnitellut ja valmistetut huonekalut ovat olleet tutkimuksessani yksi lähdeaineisto monenlaisten muiden lähdeaineistojen – muun muassa piirustusten, valokuvien, mainosten, näyttelyarvostelujen ja muiden lehtiaineistojen sekä yritystoimintaan liittyneiden lähteiden, myös Bomanin työntekijöiden ja asiakkaiden haastattelujen – rinnalla. Olen tutkinut Bomanin huonekaluja paitsi museoiden kokoelmissa myös yksityisissä ja julkisissa tiloissa, joissa ne ovat edelleen käytössä. Olen katsellut ja kokeillut niitä: istunut erilaisissa tuoleissa ja sohvissa, myös ruokapöydän, sohvapöydän ja kampauspöydän äärellä, olen silitellyt huonekalujen pintoja, katsellut puupintojen ja verhoilukankaiden kuvioita ja värejä, aukaissut ja sulkenut kaappien ja lipastojen laatikoita ja ovia, lukinnut kiinni kirjoituslipaston alaslaskettavan kirjoitustason, katsellut verhoilijan aukaiseman tuolin sisuksiin. Olen valokuvannut ja mitannut, tehnyt muistiinpanoja kyseisistä esineistä.

Kohtaamiseni Bomanin huonekalujen kanssa ovat osa lähdetyöskentelyä, ja tässä tapauksessa ne ovat liittyneet ennen muuta tapaan lukea

muita lähteitä: omat kokemukseni ja havaintoni esineistä ovat vaikuttaneet niihin havaintoihin, joita olen tehnyt siitä, miten menneisyyden ihmiset tutkimusajanjaksoni aikana ovat muissa lähteissä artikuloineet omia kokemuksiaan kyseisistä esineistä. Tämän olen antanut tapahtua tietoisena anakronismin vaaroista, mutta myös siitä, että oma kokemukseni esineistä auttaa havaitsemaan ja ymmärtämäänkin aikalaisten kirjoittamia tai haastattelussa kertomiaan kokemuksia kyseisistä esineistä. Historiallinen konteksti tarjoaa myös tietoa, joka ohjaa esineestä tekemiini havaintoihin tai esineen kokemiseen pohjautuvaa tulkintaa. Kyse on siis esineiden ja aikalaistekstien välisestä tarkastelusta yhdessä.

Pitkään säilyessään esineet ovat muutoksille alttiita, ihmiset ja vaihtuvat ympäristöt kuluttavat ja muuttavat niitä, ja esineiden tulkintatyössä tarvitaan kriittisyyttä, kuten muidenkin lähteiden tulkinnessa. Historiantutkija ei voi tulkinnessaan omalla kokemuksellaan ohittaa menneisyyden ihmisen kokemusta. Usein esineet – vaikkapa sitten museon kokoelmissa nähtyinä tai kuvien tai sanojen välittämänä – tarjoavat tuttuudessaan tai vieraudessaan historiantutkijalle merkittävää ihmetelynäihettä tai vihjeitä, jotka ohjaavat tutkijaa esineiden ymmärtämisestä edellyttävien kontekstien suuntaan. Näitä vihjeitä tutkija voi käyttää suuntaviittoina – tai johtolankoina Ginzburgin tapaan – siirtyessään muiden lähteiden pariin tulkitsemaan esineen merkitystä, sijaintia tai vaikutusta, siihen liittyneitä tunteuksia tai käytäntöjä menneisyyden ihmisten merkitys- ja kokemusmaailmassa.²¹

Olen siis voinut tehdä Bomanin huonekaluista omia (aisti)havaintojani, mutta kulttuurihistorialle ominaiseen tapaan olen kysynyt: mitä nämä seikat merkitsivät tutkimusajankohdan käyttäjille, kiinnitettiinkö niihin ylipäätään mitään huomiota, miten he tulkitsivat esineeseen liittyvää havaintoaan tai kokemustaan? Bomanin tapauksessa käytettävissä on kirjallisia lähteitä, joista aikalaistekstejä voi lukea. Hans-Georg Gadamer puhuu hermeneutiikassaan tutkijan ja kohteen aikahorisonttien sulautumisesta. Kenties voidaan ajatella, että tutkijan kohdatessa materiaalisena esineenä – silloin kun se on mahdollista, vaikkapa istuessaan 1930-luvulla valmistettuun tuoliin – kahden aikahorisontin sulautuminen tai ainakin kohtaaminen tapahtuu perin konkreettisesti: tutkija tarkastelee fyysisestä esineestä oman aikansa, tun-

²¹ Mäkikalli 2010, 23–24; ks. myös Kaartinen 2005, 185–191.

temustensa, havaintokykynsä ja merkitysjärjestelmänsä sitomana, mutta esine on syntynyt toisessa – ja tässä kohtaamisessa, kokemuksessa siihen liittyvine havaintoineen, tapahtuu vuoropuhelu, joka sitten laajenee ja syvenee muiden lähteiden avulla. Huonekalujen mittakaavan, muotojen, värien, materiaalien ja puusepän- tai verhoilutyön jäljen näkeminen ja kokeminen on tietovarantoa, joka on vaikuttanut siihen, mitä olen erilaisista kyseisiä esineitä koskevista kirjallisista ja kuvallisista lähteistä osannut etsiä tai ymmärtänyt löytää.

Liikkuessaan tai siirtyessään paikasta tai tilanteesta toiseen esineellä on mahdollisuus aktivoitua uudessa kontekstissa ja saada uusia merkityksiä tai käyttötapoja tilanteen mukaan.²² Esineitä seuraamalla tilasta tai tilanteesta toiseen voi todella nähdä myös ne erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit, joissa esineen arvo ja käsittelytapa määrittyy sekä ne yhteydet, joissa merkityksiä tuotetaan, välitetään ja jaetaan.²³

Esineiden maailmassa taideteollisuusesineet tai muotoiluesineet muodostavat oman erityisen joukkonsa. 1960-luvulta alkaen muotoiluhistorian (*design history*) tutkimuskentän hahmottuminen ja irtaantuminen taidehistorian perinteen peruskäsitteistöstä ja tavasta analysoida kohteitaan tarkoitti uudelle muotoiluhistorialle erityisesti sitä, että ”muotoilijaa ei tullut tarkastella sankaritaiteilijana, eikä muotoilua tullut tarkastella taide-esineinä”.²⁴ Taiteellisen tyylin, estetiikan ja vaikutteiden tutkimuksen sijaan korostettiin muotoiluun liittyvän muitakin kuin suunnittelevia ihmisiä eli myös esineitä valmistavia, markkinoivia, museoivia ja kuluttavia ihmisiä sekä valmistusprosesseja, liiketaloutta, kansantaloutta, politiikkaa, propagandaa ja kommunikointia. Tutkimuksessa muotoilu tuli nähdä suhteessa oman aikansa sosiaalis-taloudelliseen kontekstiin.²⁵ Tätä muotoiluhistorian traditiossa vahvaa lähestymistapaa on myös kritisoitu ja muistutettu taidehistorian perinteisten tulkintakeinojen merkityksestä taideteollisuuden (*decorative arts*) historian tutkimuksessa.²⁶

²² Vrt. käsitteiden vaeltamisesta ja uusien kontekstien saamisesta Rantala 2013, 23–24.

²³ Esineiden seuraaminen analyysitapana ja sen eri muodoista ks. Kinnunen 2017, 34–35 ja Woodward 2020, luku 6.

²⁴ Hannah & Putnam 1996 (1980), 134.

²⁵ Hannah & Putnam 1996 (1980), 135, 139.

²⁶ Adamson 2019 (2014).

Nykyisessä kansainvälisessä muotoiluhistorian tutkimuksessa on ollut nähtävissä myös erityistä kiinnostusta kulttuurihistoriaan ja monimuotoisen muotoilun tarkasteluun kulttuurin käsitteen avulla. Norjalaisen muotoiluhistorioitsija Kjetil Fallanin mukaan muotoilun ”monimerkitysisyys ja monitulkintaisuus, jännite ideologian ja käytännön, tuotannon ja kulutuksen, käytön ja symbolin, tradition ja innovaation, todellisen ja ideaalin välillä” tekee siitä toimivan linssin modernin yhteiskunnan ja kulttuurin paradokseihin.²⁷ Kuten materiaalisen kulttuurin tutkijat laajemminkin ovat pyrkineet osoittamaan, esineet ovat myös taideteollisuus- tai muotoilualan näkökulmasta tarkasteltuina hedelmällisiä tutkimuskohteita vakiintuneiden kategorioiden uudelleenajattelussa.²⁸

Kulttuuri, jossa Carl-Johan Boman yrityksineen huonekaluja suunnitteli ja valmisti, ja jossa heidän asiakkaansa niitä hankkivat ja käyttivät, voidaan ymmärtää dynaamisena ja muuttavana kokonaisuutena, joka sisälsi paitsi yksilöllisesti myös kollektiivisesti koetun ja jaetun aineellisen ja aineettoman ulottuvuuden. Siihen kuului niin esineiden materiaalisen ja ”sanattoman” toimijuuden kuin kielen kautta tai sosiaalisissa käytänteissä jaettujen merkitysten ulottuvuus. Näiden vuorovaikutteisessa suhteessa kulttuuri, ihmiset ja ympäristö jatkuvasti muokkautuivat. Tässä kokonaisuudessa rakentui myös se kulloiseenkin ajankohtaan kiinnittynyt esineiden kulttuurisuus, jonka analysoinnin ja ymmärtämisen kulttuurihistoriallinen esinetutkimus voi ottaa tavoitteekseen.

Tutkimuskirjallisuus

- Adamson, Glen: Design History and the Decorative Arts. Teoksessa Peter N. Miller (toim.) *Cultural Histories of the Material Worlds*. Brad Graduate Center 2019 (Univ. of Michigan Press 2014).
- Burke, Peter: *What is Cultural History?* Polity Press 2004.
- Burke, Peter: Strengths and Weaknesses of Cultural History. *Cultural History. Journal of the International Society for Cultural History* 1:1 (2012), 1–13.
- Burke, Peter: Conclusion: The Meaning of Things. Teoksessa Ivan Gaskell & Sarah Anne Carter (toim.) *The Oxford Handbook of History and Material Culture*. Oxford University Press 2020, 619–633.

²⁷ Fallan 2010, viii, 48–51.

²⁸ Ulrich et. al. 2015, 5–10, passim.

- Fallan, Kjetil: *Design History: Understanding Theory and Method*. Berg 2010.
- Gaskell, Ivan: History of Things. Teoksessa Marek Tamm & Peter Burke (toim.) *Debating New Approaches to History*. Bloomsbury Academic 2019, 217–246.
- Gaskell, Ivan & Carter, Sarah Anne: Introduction: Why History and Material Culture? Teoksessa Ivan Gaskell & Sarah Anne Carter (toim.) *The Oxford Handbook of History and Material Culture*. Oxford University Press 2020, 1–13.
- Gerritsen, Anne & Riello, Giorgio: Introduction: Writing Material Culture History. Teoksessa Anne Gerritsen & Giorgio Riello (toim.) *Writing Material Culture History*. Bloomsbury Academic 2015, 1–13.
- Green, Anna: *Cultural History*. Palgrave Macmillan 2008.
- Hannah, Fran & Putnam, Tim: Taking Stock in Design History. Teoksessa *The Block Reader in Visual Culture*. Routledge 1996, 134–147.
- Hannah, Leonie & Longair, Sarah: *History Through Material Culture*. Manchester University Press 2017.
- Hicks, Dan: The Material-Cultural Turn: Event and Effect. Teoksessa Dan Hicks and Mary C. Beaudry (toim.) *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*. Oxford University Press 2010, 25–98.
- Immonen, Visa: Sotkuinen aineellisuus: Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskisyydestä esineiden ajallisuuteen. *Historiallinen Aikakauskirja 2* (2016), 190–200.
- Kaartinen, Marjo: Tutkimus prosessina. Teoksessa Marjo Kaartinen & Anu Korhonen *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora 2005.
- Kinnunen, Veera: *Tavarat tiellä: Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Lapin yliopisto 2017.
- Korhonen, Anu: Mitä kulttuuri merkitsee? Teoksessa Marjo Kaartinen & Anu Korhonen *Historian kirjoittamisesta*. Kirja-Aurora 2005, 73–121.
- Laitinen, Riitta: Kokeva ihminen käytäntöjen maailmassa. Teoksessa Heli Rantala & Sakari Ollitervo (toim.) *Kulttuurihistoriallinen katse*. k&h 2010, 98–117.
- Laitinen, Riitta: *Order, Materiality and Urban Space in the Early Modern Kingdom of Sweden*. Amsterdam University Press 2017.
- Laitinen, Riitta: Materiaalinen kaupunki: Kodin tilat ja kaupunkiyhteisö 1600-luvun Turussa. *Historiallinen Aikakauskirja 2* (2019), 137–145.
- Litzen, Veikko: Kulttuurihistoria – historiaa vai kirjallisuutta? Teoksessa Totti Tuhkanen, Elisa Pispala & Keijo Virtanen (toim.) *Keskusteluja professorin kanssa: Veikko Litzen 60 vuotta 1.12.1993*. Turun yliopisto 1993, 26–32.
- Lubar, Steven & Kingery, David W (toim.): *History from Things: Essays on Material Culture*. Smithsonian Institution Press 1993.
- Lähdesmäki, Heta: *Susien paikat: Ihminen ja susi 1900-luvun Suomessa*. Jyväskylän yliopisto 2020.

- Miller, Peter N.: Introduction: The Culture of the Hand. Teoksessa Peter N. Miller (toim.) *Cultural Histories of the Material World*. Brad Graduate Center 2019 (Univ. of Michigan Press 2014).
- Mäkikalli, Maija: Johdanto: Materiaalisen kulttuurin historiaa. Teoksessa Maija Mäkikalli & Riitta Laitinen (toim.) *Esine ja aika: Materiaalisen kulttuurin historiaa*. SKS 2010, 9–33.
- Mäkikalli, Maija: *Laatuhuonekaluja koteihin: Boman, moderni ja suomalaisen huonekalutaiteen murros 1920-luvulta 1950-luvulle*. Suomen Muinaismuistoyhdistys 2021.
- Männistö-Funk, Tiina: *Itse tehty moderni: Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Turun yliopiston julkaisuja. Turun yliopisto 2014.
- Männistö-Funk, Tiina: Rykelmät: Työkaluehdotus materiaalistojen toimijoiden menneisyyden tutkimiseen. *Historiallinen Aikakauskirja* 2 (2016), 178–189.
- Männistö-Funk, Tiina: What Kerbstones Do: A Century of Street Space from the Perspective of One Material Actor. *Cultural History* 10.1 (2021), 61–90.
- Olsen, Bjornar: Comment. Teoksessa Marek Tamm & Peter Burke (toim.) *Debating New Approaches to History*. Bloomsbury Academic 2019, 232–238.
- Parikka, Jussi & Tiainen, Milla: Kohti materiaalisen ja uuden kulttuurianalyysia – tai representaation hyödyistä ja haitasta elämälle. *Kulttuurintutkimus* 2 (2006), 3–20.
- Rantala, Heli: *Sivistyksestä sivilisaatioon: Kulttuurikäsitys J.V. Snellmanin historiallisessa ajattelussa*. Turun yliopisto 2013.
- Roivainen, Päivi: *Puettu lapsuus: Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. Suomen Muinaismuistoyhdistys 2016.
- Salmi, Hannu: Traditions of Cultural History in Finland, 1900–2000. Teoksessa Jörg Rogge (toim.) *Cultural History in Europe*. Transcript Verlag 2011.
- Schlereth, Thomas J: *Cultural History & Material Culture: Everyday Life, Landscapes, Museums*. University Press of Virginia 1992 (1990).
- Snellman, Alex & Vajanto, Krista & Suomela, Jenni: The Professorial Uniform of Elias Lönnrot: Russian Imperial Materiality in Finland. *Artefactum* 9 (2018). <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/177679/Artefactum9.html?sequence=1&isAllowed=y>. Haettu 21.8.2020.
- Ulrich, Laurel Thatcher, Gaskell, Ivan, Schechner, Sata J. & Carter, Sarah Anne: *Tangible Things: Making History Through Objects*. Oxford University Press 2015.
- Woodward, Sophie: *Material Methods: Researching and Thinking with Things*. Sage Publications 2020.